

EESTI EVANGEELIUMI KRISTLASTE JA BAPTISTIDE KOGUDUSTE LIIT
Kõrgem Usuteaduslik Seminar

Toomas Vardja

**EEKBL PÕHIVÄÄRTUSED JA LIIDU ÜHTSUS PRESIDENTIDE
VAATEPUNKTIST**

Juhendaja: Toivo Pilli, PhD

Tartu 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. EEKBL KUJUNEMINE.....	5
1.1. Liidu loomisest tänapäeva.....	5
1.2. Presidendid ja nende ametiajad.....	7
2. EEKBL PRESIDENTIDE HINNANGUD.....	10
2.1. Koguduste õpetuslik ühtsus.....	10
2.2. Liidu neli põhiväärtust	12
KOKKUVÕTE	16
ALLIKAD JA KASUTATUD KIRJANDUS.....	18
LISAD.....	19

SISSEJUHATUS

Käesolev töö „EEKBL põhiväärtused ja liidu ühtsus presidentide vaatepunktist“ on uurimus, mis annab põgusa sissevaate Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu (edaspidi EEKBL) õpetuslikku ühisossa. Liidu ühtsusele andsid hinnangu viis viimast presidenti.

Huvi antud teema vastu tuleb tahtmisest oma juuri tundma õppida. Olen üles kasvanud Oleviste koguduses, mis teadupärast on liidetud kaheksast eri kogudusest ning kätkeb erinäolisi liikmeid, nagu on erinäolisi kogudusi ka EEKBL-is. Koguduste ajaloo tundmine aitab teadvustada nende õpetuslikke aspekte ja väljakutseid ning innustab kaasa elama liidu kogudustele. Minu uurimuse eripära on esiteks selle vaatenurk: presidentide aspektist pole liidu ajalugu seni uuritud.

Teine ja ilmselt väärtuslikumgi eripära on 20-minutiline **dokumentaalfilm**, mis on käesoleva töö kaalukam osa. Sellist innovatiivset vormivalikut lõputööle põhjendab ühest küljest minu elukutse videograafina. Teisalt on kogu maailm muutumas visuaalsemaks ja tehnoloogia areng võimaldab jäädvustada materjali, mida saab hiljem ka ajaloo uurimiseks kasutada. Mõnekümne või saja aasta pärast pole neid presidente võimalik enam küsitleda. Sõnad säilivad kirjalikult, ent videopilt võimaldab neid näha, kuulda ning tajuda nende isiksuse jooni ja suhtumist.

Tehnilisest aspektist oli video eesmärk luua kunstiline ja kinolik, visuaalselt haarav tervik, mille keskmes oleks presidentide arvamused. Intervjueeritavaid püüdsin jäädvustada neile omases igapäevases keskkonnas (üks jalutas koera, teine sõitis rattaga) Eesti eri paigus. Intervjueeritavatel oli võimalus ette valmistuda (soovi korral sai küsimustega eelnevalt tutvuda). Küsisin neilt, kui ühtne on EEKBL ja kuidas mõista, et EEKBL on 1) piibli- 2) koguduslik 3) pühitsus- 4) misjoniliikumine.

Videointervjuud filmiti 2016. aasta kevadel viie EEKBL presidendiga: Ülo Meriloo, Joosep Tammo, Helari Puu, Meego Remmel ja Erki Tamm. Videot täiendab kirjalik töö, mis analüüsib intervjuusid ja avab ajaloolist tausta. Kirjalikus töös on esindatud ka need presidendid, kes on meie seast lahkunud.

Kirjaliku töö ülesehitus

Kuigi töö kesksed küsimused puudutavad olevikku, on selle mõistmiseks ja teadvustamiseks vaja tunda ka ajalugu. Kirjaliku töö **esimene peatükk** annab ülevaate EEKBL kujunemisest, kusjuures tähelepanu on pööratud just õpetusliku ühtsuse leidmisele. Enamjaolt tugineb see kirjeldus Eesti vabakoguduste ajalugu uurinud Toivo Pilli artiklitele ja raamatutele (Pilli 2007, Pilli 2009). Nõukogude aja kohta sain lisamaterjali Tõnis Valgu diplomitööst, mis keskendub riigivõimu ja Eesti EKB liidu suhetele (Valk 2003).

EEKBL sai alguse pärast Teist maailmasõda, et kommunistlik riigivõim saaks vabakogudusi paremini kontrollida. Riigi survele ühendati evangeeliumi kristlaste, priilaste, nelipühilaste ja baptistide usuliikumised. Igaühel neist olid oma õpetuslikud rõhuasetused, omad erijooned teoloogias ja erinevad traditsioonid. Samas kujunes aastate vältel ühtsus nii tugevaks, et liit jätkas tegutsemist ka pärast Nõukogude Liidu lagunemist. Aastal 1989 moodustati iseseisev Eesti EKB liit, milles kõik ajaloolised uskkonnad on esindatud, ehkki nüüd juba loomulikult ühendatud tervikus.

1994. aasta suvekonverentsil defineeriti liidu põhiväärtused olla piibli-, koguduslik, pühituslik ja misjoniliikumine. Need väärtused või tunnusjooned kehtivad tänaseni. 22 aastat pärast nende kirjapanekut küsin ma, kuivõrd väljendab see väärtuste komplekt liidu tegelikkust? Väärtuste valgel uurin ma liidu õpetuslikku ühtsust.¹ Kuivõrd ühtne on EEKBL praegu?

Objektiivset vastust nendele küsimustele muidugi pole, ent usun, et kõige lähemal on suurele pildile just presidendid. Nemad näevad liidu tegevust kõige terviklikumalt. Teiseks on koguduste esindajad nad välja valinud, ja neile tööks tunnustuse andnud, seega peegeldavad nad liidu hoiakuid ja taotlusi. Sellegipoolest tuleb teadvustada nende subjektiivsust, isiklikku mõtte- ja sõnavabadust ning sedagi, et mõne presidendi ametiaeg jääb aastakümnete taha.

Esimeses peatükis tuleb juttu iga presidendi (kuni 1989. aastani ametinimetuse vanempresbüteri) panusest liidu töösse ning väljakutsetest, millega keegi ametiajal silmitsi seisis. Töö **teine peatükk** tugineb videointervjuudel, teemaks presidentide hinnangud liidu ühtsusele ja nende tõlgendus liidu neljast põhiväärtusest.

¹ Liidu ühtsuse all võiks käsitleda ka põlvkondadevahelist, soolist, koguduste majanduslikku või teenistuse vormi ühtsust, kuid need aspektid jäävad käesoleva töö raamidest välja.

1. EEKBL KUJUNEMINE

EEKBL loodi vahetult pärast Teist maailmasõda, et nõukogude võimuorganid saaks vabakoguduste tegevust paremini hallata. Liit on poliitilises kontekstis läbinud väga eriilmelisi aegu ja tähelepanu väärib, et kommunistliku võimu diktaadi all rajatud liit on jäänud püsima ka iseseisvas Eestis

Liidu tutvustus siin töös keskendub koguduste püüdele leida õpetuslikku ühtsust ja tugineb peamiselt Toivo Pilli uurimustele (Pilli 2007, Pilli 2009). Toivo Pilli eristab vabakoguduste ajaloos järgnevaid etappe: sõja-aja kaotuste periood 1940–1945, sõjajärgne kohanemisperiood 1945–1960, vaikelu periood 1960–1970 ja tärkava kogodusliku aktiivsuse periood 1970–1985. Iseseisvas Eestis tegevust jätkanud EKB liitu nimetab Pilli mosaiikliiduks, mis ühendab erinevaid kogudusi. (Pilli 2007)

Seejuures on liidu iga president seisnud silmitsi omanäoliste väljakutsetega. Ülevaate liitu juhtinud vaimulikest ja nende panusest annab alapeatükk 1.2. Selle aluseks on Üllas Linderi ja Toivo Pilli koostatud lühielulood Eesti vabakoguduste ajaloos silmapaistvatest isikutest (Linder, Pilli 2009).

1.1. Liidu loomisest tänapäeva

Pärast Teist maailmasõda jätkus Eestis Nõukogude okupatsioon ning NSV Liidu võimuorganid kehtestasid rea religioonipoliitilisi ümberkorraldusi. Oktoobris 1944 loodi Nõukogude Liitu hõlmav Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Liit, mis sai väiksema haru ka Eestis (EKB liit), kuigi nn liiduvabariikide EKB koguduste ühendused ei omanud juriidilise isiku õiguseid. Augustis 1945 pidid moodustama usuühenduse ja omavahel liituma kohalikud baptistid, priilased, nelipühilased ja evangeeliumi kristlased. (Kõlar 2012: 23-24, Pilli 2007: 25, Salo, Sild 1995: 152)

Ühendatud usuliikumistel olid omad erinevused jutlustamislaadis, muusikas ja õpetuse rõhuasetustes – teoloogias sai valdavaks baptistide lähenemine. Sestap hakati liidu kõiki liikmeid kutsuma baptistideks ning tänaseni on kõnepruugis levinud EKB liidu asemel „baptistiliit“. Samas kujunes liidus täiesti omanäoline identiteet, sest kõik neli usuliikumist

olid vastastikmõjus ja omakorda riigivõimu surve all.² Toivo Pilli sõnul kujunes liit „välise surve ja sisemiste pingete sulatusahjus“. (Pilli 2007: 13, 17-18)

Riigivõimu survet koges Nõukogude ajal muidugi kogu kristlaskond. Jaanus Plaat nendib, et kirikud ja vabakogudused olid pikas pideva languse perioodis aastail 1958–1987 (Plaat 2001: 211-212). Koguduses käimine võis raskendada hariduse, töö ja korteri saamist, mitmed usklikud vallandati. Koguduste elektri hindu ja hoonetemaksu tõsteti, kontrolliti usuühenduste kaadripoliitikat ja vaimulikke, kusjuures nende kohta kirjutati ajalehtedes halvustavaid artikleid. (samam)

Lisaks sellele tekitasid EKB liidus pingeid ühendatud usuliikumiste erinevused traditsioonides ja õpetuses. Nagu eelpool öeldud, said teoloogias valdavaks baptistide lähenemine: neilt tuli huvi süstemaatilise piiblitundmise vastu, aga ka koguduslike töövormide arendamine ja tahe ühiskonnaelus aktiivsemalt osaleda. Priilased tõid liitu rohkelt vaimulikke laule, kombe emotsionaalselt tunnistada, rõõmsa päästekindluse ja „lapseliku“ Jumala usaldamise.³ Evangeeliumi kristlased tõid liidus esile osaduse, Jeesuse eeskuju ja isikliku pühitsuselu. Nelipühilased rõhutasid Püha Vaimuga täitumist ja keeltes kõnelemist. (Pilli 2009: 11-17)

Usuliikumiste erinevustesse süüvides võib tähelepanuta jääda tõsiasi, et vabakogudustel oli samas ka palju ühist. Ühiseks nimetajaks olid näiteks misjonimeelsus, evangeelsuse tähtsustamine ja pühitsuse taotlemine (Pilli 2009: 14). Võtmetegur ühtsuse leidmisel oli evangelism. „Mõistmine, et kogudus pole iseenda jaoks, vaid täidab Jumala poolt antud kuulutusülesannet maailmas, vabastas EKB liidus esindatud usuvoolud oma erijoontesse takerdumisest. Evangeelne identiteet kinnistus ja lõi aluse ühtsuseks“ (Pilli 2007: 28-29⁴).

Tänapäeval on EKB liit endise Nõukogude Liidu regioonis „küllaltki erakordne nähtus“, leiab Toivo Pilli (Pilli 2007: 14-15). Oleks võinud arvata, et kommunistliku võimu surve loodud ühendus laguneb usuvabaduse saabudes, ent EKB liiduga nii ei läinud. Aastal 1989 moodustati iseseisev Eesti EKB koguduste liit. Tegutsemist jätkatakse nüüd „mosaiikliiduna, milles töötavad koos ajalooliselt erineva uskkondliku taustaga vabakogudused“ (samam).

² Riigivõimu ja EKB liidu suhteid on lähemalt uurinud Tõnis Valk oma diplomitöös „Eesti Evangeeliumi Kristlaste-Baptistide Liidu ja riigivõimu suhted aastatel 1953–1964“.

³ Priikogudustest sirus EKB liidus mitmeid silmapaistvaid vaimulikke, tähelepanuväärne oli priilaste innukas misjonitöö, mis viis neid isegi Peterburi ja Peipsi kanti. Toivo Pilli on pidanud priilaste panust sedavõrd oluliseks, et on kirjutanud: „Liit ei oleks see, mis ta on, kui selles puuduks priikoguduste panus.“ (Pilli 2009: 12)

⁴ Teise ühtlust toetava osana toob Pilli välja vaimulikud kaugõppekursused Tallinnas aastail 1956–1960.

1.2. Presidendid ja nende ametiajad

Eesti EKB juhiks ehk vanempresbüteriks⁵ sai 1945. aastal baptist Johannes Lipstok (1883–1961). Ta oli osavõtlik juht, kes külastas aktiivselt liidu kogudusi. Külastustest säilinud protokollidest on näha, et Lipstok kasutas oma autoriteeti „julgestamiseks, nõustamiseks ja probleemide ennetamiseks“ (Pilli 2007: 30-31).

Lipstoki ametiaeg liidu juhina jäi karmi ateistliku propaganda ja kristlaste tagakiusu ajale, mil kogudusi riigi käsul ühendati ja suleti. Lipstok püüdis alal hoida lootust ja seda teistelegi sisendada. „Suuresti tänu Johannes Lipstoki ühendavale tegevusele, organiseerimisele ja kogudusi igati toetavale tööle suutsid Eesti vabakogudused nõukogude aja kaotustest hoolimata säilitada elujõu.“ (Linder, Pilli 2009: 183)

1960. aastal kaotati vanempresbüteri ametikoht Eestis ja Lätis. Liitu asus Baltimaades juhtima Nikolai Levindanto. Tõnis Valk, kes on uurinud liidu ja riigivõimu suhteid põhjalikumalt, osutab, et „kitsendus oli seatud eesmärgiga vaimulike juhtide tööjõudlust piirata ja koguduste tööd ebaefektiivsemaks muuta“. (Valk 2003: 32) Hruštšovi nn sula-aeg 1960ndatel, mida tuntakse ühiskonnas üldiselt kommunistliku võimu leebumise perioodina, tähendas usklikete senisest veelgi jõulisemat tagakiusu, eriti 1950ndate lõpul ja 1960ndate aastate alguses. Järgnes koguduste arvu ja usklikkonna vähenemine ja melanhoolne vaikelu kogudustes (Pilli 2007: 32-34; Kõlar 2012: 31).

Vaimuliku kohaliku juhi sai Eesti EKB liit uuesti 1964. aastal, kui ametisse asus Aleksander Sildos.⁶ Tema sai liidu etteotsa just siis, kui Hruštšovi valitsusaeg lõppes ja sellega kaasnenud ateistlik kampaania vaibus. Sildos edendas meeskonnatööd ning näitas vaimulikku eeskujuna oma tõsise palve-elu ja väga hea piiblitundmisega. (Linder, Pilli 2009: 202–204)

Alates 1970. aastast juhtis liitu 15 aastat Robert Võsu. Ta korraldas pastorite õppepäevi ja mitteametlikke koolitusi, kasutades õppematerjalina usuteaduslike kursuste tarbeks kirjutatud õpikuid. Võsu pühendus uute töötajate leidmisele, koolitamisele, julgestamisele ja õnnistas ametisse üle 50 vaimuliku. Võsu kasutas oma diplomaatilist võimekust ja organiseeris mitmed vaimulikud välismaale õppima. Liidu kasuks püüdis ta pöörata ka isiklike välisreise, jagades saadud ja teavet siinsete koguduste töötajatega. (Linder, Pilli 2009: 218–219)

⁵ Üleminek vanempresbüteri nimetuselt „presidendile“ toimus 1989. aastal, Ülo Meriloo valitsemisajal.

⁶ Sildose elust ja tööst on äsja kaitstud magistritöö EELK Usuteaduse Instituudis. Toivo Kaasik, „Aleksander Sildose vaimulik tegevus Eestis ja tema vabakoguduslike vaadete kujunemine“.

1985. aastal sai liidu juhiks Ülo Meriloo. Ühiskondlikus mõttes jäid Meriloo valitsemisaega murrangulised sündmused seoses Nõukogude Liidu lagunemise ja Eesti Vabariigi taasiseseisvumisega. Võib aimata, et sedavõrd pöördeliste sündmuste keskel oli juhina suur väljakutse leida stabiilsust ning just rahumeelse juhina teda ka mäletatakse. Linder ja Pilli tõdevad, et Meriloo oli pigem „mõõdukate kui radikaalsete sammude pooldaja, talle sobisid pigem aeglased kui kiired muutused“ (Linder, Pilli 2009: 187). Märkimisväärse panuse andis inseneriharidusega Meriloo kogudusehoonete ehitusprojektidesse: tema konsulteerimine edendas palvelate ehitust ja remonti mitmel pool Eestis. (Linder, Pilli 2009: 186–188)

Meriloo järel võttis juhtimise üle Joosep Tammo. Tema ametiajal ja toetusel taasavati Pärnu Saalemi kogudus ja alustas venekeelne Peeteli kogudus. Tammo seisis selle eest, et liit säilitaks ühtse identiteedi ja jätkaks tegevust üheskoos. Mõne usuliikumise lahkulöömine liidust oleks Tammo arvates tähendanud ajas tagasi liikumist, samas oli ühiseks edasiminekuks vaja selgust ühisosas. 1994. aasta suvekonverentsil defineeriti neli põhiväärtust (olla piibellik, koguduslik, pühitsuslik ja misjonile suunatud liikumine). „Neist märksõnadest lähtudes ja ajastu kurve ning tuuli läbides püsime ja kasvame nii sisemiselt kui ka väliselt,“ tõdes Tammo. (Tammo 2009: 55; Linder, Pilli 2009: 206–208; Tammo 2016)

Tammo panustas õppejõuna taasavatud usuteadusliku seminari töösse. Ühtlasi oli ta üks koostajatest EKB liidu teoloogilisi seisukohti tutvustavale raamatule „Piibli õpetus Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidus“ (1998).

1998. aastal sai liidu presidendiks Helari Puu, kes eelnevad kuus aastat oli täitnud asepresidendi kohuseid.⁷ Puu edendas korralduslikku tööd, arendas rahvusvahelisi suhteid ning aitas asutada liidu majandusüksuse EEKBL-Valduste OÜ. Samuti kaasas Puu liidu töösse uusi noori, mis on üsna loogiline käik, võttes arvesse, et enne presidendirolli vastutas ta liidu laste- ja noortetöö eest. Helari Puu juhtis EEKBL 2004. aastani, mil teatepulga võttis uuesti üle Joosep Tammo.

Pärast Tammo teist ametiaega sai liidu presidendiks Meego Rimmel, kes juhtis liitu 2008–2016. Rimmelit „iseloomustab meeskonnatöö kogemus, teda tuntakse kui head hingehoidjat ja suure töövõimega juhti“ (Linder, Pilli 2009: 200). Rimmel on esindanud EKB liitu

⁷ Mitmed teisedki presidendid olid eelnevalt asepresidendi rollis. Sarnaselt Helari Puule oli kuus aastat asepresident Ülo Meriloo, Joosep Tammo oli selles rollis neli aastat ja Meego Rimmel ühe aasta.

eetikateemadel Eesti Kirikute Nõukogus ja ühiskonnas laiemalt, samuti rahvusvaheliselt. Remmelilt pärineb idee nimetada Eesti EKB liitu elumuutvaks usuliikumiseks ja presidendina tõstata ta koguduste rajamise vajalikkuse (Tammo 2016b). Aprillist 2016 asus EKB liitu juhtima Erki Tamm.

Käesolevas töös on intervjueeritud EKB liidu viimase kolmekümne aasta jooksul töötanud juhte. Ülo Meriloo hoidis liidu stabiilsust pöördelistel 1980.-1990. aastail ja kasutas oma inseneriharidust, et nõustada palvelate ehitusprojekte. Helari Puu korrastas liidu organisatoorset ja majanduslikku tegevust, edendas rahvusvahelisi suhteid ning tõi liidu töösse noori. Enne ja pärast Puud oli presidendiks Joosep Tammo, kes panustas teadlikult liidu ühtsuse hoidmisse ning tegeles õpetuslike küsimustega. Meego Remmel esindas liitu ühiskonnas eetikateemadel ning tõstata koguduse rajamise vajalikkuse. Tänavu andis ta liidu juhtimise üle Erki Tammele.

2. EEKBL PRESIDENTIDE HINNANGUD

Selle töö keskmeks on (video)intervjuud EEKBL presidentidega 2016. aasta kevadel. Intervjueeritavatel tuli hinnata EEKBL koguduste ühtsust ning liidu nelja põhiväärtust: olla piibli-, koguduslik, pühituslik ja misjoniliikumine. Kõik küsimused puudutasid liidu tänapäeva, mitte igäihe juhtimisperioodi. Vastustes sellegipoolest tõi mõni intervjueeritav näiteid ka minevikust.

2.1. Koguduste õpetuslik ühtsus

EEKB Liidus oli 1.01.2016 seisuga 83 kogudust, kokku 6361 liikmega.⁸ Mõned kogudused on tegutsenud aastakümneid, teised on rajatud alles viimasel kümnendil. Nad on erineva asupaiga ja korraldusega (mõned kogunevad sakraalhoonetes, teised väiksemates kodugruppides erapinnal). Käesolev alapeatükk uurib, milles ja kuidas avaldub liidus koguduste ühtsus.

Liidu kodulehe kohaselt on kõikidel liidu kogudustel ühine missioon „järgida Jumala kutset elumuutvate koguduste liikumisena, kes kuulutab evangeeliumi Jeesusest Kristusest Püha Vaimu väes“.⁹ Siit saab järeldada, et tegevus lähtub Jumala mandaadist (kutsest), keskmeks on mitte konstitutsioon ja selle hierarhia, vaid evangeeliumi kuulutatav liikumine ning jõud kõigeks selleks tuleb Pühast Vaimust ehk siis samuti Jumalalt. Missioonis on ära mainitud kolmainsuse kõik liikmed (Isa, Poeg ja Püha Vaim). Ühtki neist ei tõsteta teistest kõrgemaks ega jäeta välja, igäihel on oma osa.

Meego R Emmeli sõnul on liidu kogudustel ühine eesmärk elusid muuta ning sellest lähtuvalt võib liitu nimetada elumuutvaks usuliikumiseks. Erki Tamme sõnul näitavad ühtsust „koostegemised“ ja ta võrdles koguduste liitu perekonnaga. Samasuguse võrdluse tõi Ülo Meriloo. Tema sõnul ühendab liidu kogudusi Jeesuse misjonikäsk minna kõike maailma ja kuulutada evangeeliumi (Mt 28: 19-20), mis on võrdlemisi lähedane liidu missioonile. Samas on misjon üks liidu neljast põhiväärtusest ja selles valguses tuleb sellest lähemalt juttu järgmises alapeatükis.

⁸ EEKBL Aastaraamat 2016.

⁹ [<http://ekklesia.ee/info/liidu-missioon>], 26.05.2016. Liidu kodulehel on kirjas ka neli põhiväärtust (olla piibli-, koguduslik, pühitus-, ja misjoniliikumine), millest tuleb lähemalt juttu järgmises alapeatükis.

Ühtsuse puhul tuleb tähele panna, et see ei tähenda ilmtingimata, et kõik osad peavad olema ühesugused.¹⁰ Pigem peaksid nad üheskoos moodustama harmoonilise terviku. Nii on EKB liidus võimalik, et kõrvuti toimivad erinevad kogudused ja pole ühest malli. Seda enam, et kogudus omaette on juba tervik.¹¹ Samas on teatav mugandumine loomulik ja võib oletada, et just sellele viitas ka Ülo Meriloo, öeldes, et „tavad ja arusaamad“ on suuremate koguduste järgi.

Joosep Tammo tõi välja, et eri tavade ja taustadega kogudused on „õppinud koostööd“ ja et „põhiasjades tajume ühtsust“.¹² Otsustava murdekohana osutas Tammo hetkele 1990ndatel, mil oli võimalus evangeeliumi kristlastel ja baptistidel lahknedagi tagasi kaheks eri liiduks või leida ühine nimetaja ja minna koos edasi.¹³ Esimest varianti nimetas Tammo ajas tagasiminekuks ja seda ilmselt negatiivse varjundiga, sest rõhutas samas, et liitu identifitseerib pidev (edasi) liikumine. Ühise jätkamise tegi Tammo väitel võimalikuks nelja põhiväärtuse formuleerimine.

Presidentide jutus jäid mõneti üllatuslikult mainimata aspektid, mis veel võiks liidu kogudusi ühendada. Näiteks see, et liit võtab vahepeal vastu ühiseid seisukohti ühiskonnas aktuaalsete küsimuste osas (nt vabamüürluse või homoseksuaalsete suhete legaliseerimise asjus¹⁴).

Retoorikas oleks võinud ühtekuuluvust suurendada ka vastandumisega, „meie“ ja „nemad“ mõistete kasutamisega. Võinuks vastanduda mõnele muule liikumisele (nt öelda, et me ei risti lapsi) või mittekristlastele (võrreldes moraalistandardeid vms), ent sedagi otsustasid presidendid mitte teha.¹⁵ Ühtsust otsiti EKB liidu sisemistest väärtustest, positiivsetest rõhuasetustest.

Üldiselt pidasid liitu õpetuslikult ühtseks kõik presidendid, keda intervjuueerisin. Kõik rääkisid ühtsusest positiivses võtmes ja keegi ei pannud selle olemasolu küsimärgi alla. Mitmed tõid

¹⁰ „Liidu koguduste koostöö ei tähenda nende ühenäolisust,“ tõdeb ka Toivo Pilli (Pilli 2009: 9).

¹¹ Kogudusest kui iseseisvast tervikust tuleb lähemalt juttu alapeatükis 2.2.

¹² Seda sümboliseerib väiksemal skaalal ka Oleviste kogudus, mis 1950. aastal kaheksast eri kogudusest kokku pandi ja on tänaseni elujõuline.

¹³ Osalisest lahkumisest liidus võib siiski rääkida, sest sel ajal, täpsemalt 1991. aastal loodi Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku esimene kogudus Eestis – Tallinnas Sakala keskuses. Liidust lahkus ka Eelimi nelipühikogudus, et tegutseda iseseisvalt.

¹⁴ [<http://ekkklesia.ee/info/ametlikud-dokumendid/267-liidu-avalduis-homoseksuaalsete-suhete-legaliseerimise-kusimuses>], 26.05.2016.

¹⁵ Mõningal määral võib vastandumist leida EEKBL 2016. aasta konverentsi läkitusest, kus taunitakse terroristlike liikumisi, vt [<http://ekkklesia.ee/info/ametlikud-dokumendid/588-eesli-evangeeliumi-kristlaste-ja-baptistide-koguduste-liidu-konverentsi-lakitus-ad-2016>], 26.05.2016.

välja, et kogudustel on küll erinevad taustad, ent ühised põhiväärtused ja ühine eesmärk. Viimast peetigi ühtsuse võtmeteguriks.

2.2. Liidu neli põhiväärtust

Nagu öeldud, on liidu õpetusliku ühtsuse aluseks üksmeel põhiväärtustes. Liidu kodulehel on neid üles loetletud neli: olla piibli-, koguduslik, pühitsuslik ja misjoniliikumine. Intervjueerides presidente, palusin neil iga väärtust eraldi lahti mõtestada ning järgnevalt tulebki väärtustest ükshaaval juttu.

1) piibliliikumine

„Piibel on meie ainus ja viimne autoriteettekst,“ sõnas Meego Rimmel ning lisas, et „me elame ja tõlgendame maailma vastavalt Piiblile“. Piibliga põhjendavad EEKBL kogudused oma moraali ja usulisi väiteid. Piibli tõlgendamine käib Rimmeli sõnul läbi Jeesuse ja tema ristisurma ja ka vana testamenti vaadatakse selle valgel.

On kogudusi, kus Piiblit tõlgendavad ainult haritud teoloogid, ent EEKBL kogudustes „usume, et iga lihtnimene saab ka Piiblist aru,“ ütles Joosep Tammo. Veelgi enam, igaüks võiks seda ise pidevalt lugeda, sest nagu Helari Puu ütles, on Piibel „iga uskliku elu ja ellusuhtumise“ aluseks.

Erki Tamm sõnas, et ilma „Jumala sõna ilmutuseta“ jääb ainult oma tahe, aga „kristlik usk keskendub ennekõike Jumala tahtele“. Seega on eluks kristlasena Piiblist juhendumine hädavajalik. Jumala tahte täitumist õpetas taotlema Jeesus nii Meie Isa palves kui oma eeskujuga (vt Mt 6: 10, Jh 5: 19).

Seega on kiriklik traditsioon, kristlik kirjandus, koguduste põhikirjad ja muud tekstid igal juhul teisejärgulised ning peavad alluma Piiblile. Koguduseliikmetel tuleb juhinduda ennekõike pühakirjast ka isiklikus elus.

2) koguduslik liikumine

Kõigist põhiväärtustest jutustasid presidendid kõige rohkem koguduslikust. Osalt põhjendab seda tõik, et kogudus on küll liidu osa, ent toimiv ja iseseisev. Liit ei sekku koguduse siseasjadesse ning ennekõike tuleb kogudusel juhinduda Piiblist (nagu ka omakorda koguduseliikmetel). Joosep Tammo sõnul on liidu näol kogudustele olemas vaid „vennalikud

nõuandjad“. „Usume, et üksikkoguduses avaldub Kristuse ihu täiuslikkus,“ tõdes Erki Tamm. Tamm lisas, et kogudust ehitavad üles vaimuannid (vt 1Kr 12).

Meego R Emmeli sõnul tunnetavad kogudused oma eesmärged Püha Vaimu ja pühakirja kaudu ning „kogudus on autoriteet, kes aitab ellu viia Jumala plaani“. Kristlastel on „suurem missioon kui oma isikliku elu äraelamine,“ tõi R Emmel ühtlasi välja.

Huvitav, et kuigi kogudusele pööratakse pealtnäha palju tähelepanu ja sellele pannakse kõrged ootused (kas või eelpool mainitud väitega, et koguduses väljendub Kristuse ihu täiuslikkus), pole liit leidnud sellele mõistele ühest seletust. Helari Puu tõdes, et mõistel „kogudus“ pole liidus täpsemalt määratlust, kui et see „koosneb uuestisündinud¹⁶ inimestest, kellel on isiklik suhe Jumalaga“.

Presidentide jutust jäi kõlma, et koguduses avaldub Kristuse ihu täiuslikkus – seega pole koguduste liit Piibli kohaselt ilmtingimata vajalik. Liit on kogudustele pigem toetaja ja nõuandja ning ei dikteeri kooskäimise vormi ega sisu. Ilmnes ka, et liidus puudub koguduse mõistel täpsem määratlus, samas ei esitanud ükski president seda probleemina. Võimalik, et just see paindlikkus võimaldab nimetada koguduste liitu liikumiseks, mitte institutsiooniks. Koguduse mõiste vaba tõlgendamise ilming on seegi, et viimastel aastatel on EEKBL liikmeiks saanud (kodu)kogudused, kellel pole traditsioonilisi pühapäevaseid kogunemisi sakraalhoones (nt 3D kogudus).

3) pühitsuslik liikumine

Piiblist juhendumine, millest oli ennist juttu, avaldub kõrvaltvaataja pilgule ennekõike kristlikus moraalis, mida koos vaimuliku distsipliiniga võib uuestisündinu elus nimetada pühitsuseks. Vajadus eraldi pühitsust rõhutada tekkis ajal, mil „kõik olid ristiinimesed“ tõdes Joosep Tammo, viidates 19. sajandi lõpule ja järgneva sajandi algusele. Sellega, et inimesed nimetasid end kristlasteks, kuid ei järginud piibellikke ideaale, tekkis toona märkimisväärne kontrast.

Joosep Tammo sõnul tõi muutuse ärkamine¹⁷, mis tõi inimesed patutundmisele.¹⁸ „Esimesed suured asjad, millest tunti, et peab vabanema, olid joomine, vargused, lodev elu,“ loetleb

¹⁶ Puu definitsioon kogudusest kinnitab, et EKB liidu koguduseliikmel on oluline teadvustada, mida tähendab kristlik osaduskond kohaliku koguduse näol.

¹⁷ Ärkamine ehk massilisem usuletulek.

Tammo. Ülo Meriloo sõnul saab kõrvaltvaatajale üsna kiirelt selgeks, kas usuga kaasnevad ka teod ehk kas inimene „on ise ka selles rõõmusõnumis või lihtsalt filosofoerib“.

Meego Rimmel nentis, et pühitsus näitab, et keegi või miski on eriline. Antud kontekstis väljendab pühitsus Rimmeli sõnul püüdu saada rohkem Jeesuse sarnaseks. Seega peaks meie teod ja ka see, mida tegemata jätame, peegeldama Jeesust. Joosep Tammo hinnangul lähtub pühitsuselu tänapäeval ideaalist, mida väljendab Jeesuse ütlus: „Teie olge siis täiuslikud nõnda nagu teie taevane Isa on täiuslik!“ (Mt 5: 48).

Erki Tamme silmis esitab pühakiri väljakutse järgida Jeesust ja kõik muu tuleb selle järel, vahest lausa kaasneb sellega loomulikult teel. „Jeesus kutsub meid iseendaga osadusse ja temaga suhe muudab meid!“ tõdes Tamm.

Pühitsuselu võimaldab arutleda, kuivõrd tuleb meil armu tegudega välja teenida. Parafraseerides Tammsaaret võiks öelda, et tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb ka arm. Ent kas meid päästavad lõpuks oma teod ja/või Jeesuse arm? Kas täiuslikkust tuleb taotleda oma tegudega või muutume me loomupäraselt selliseks, kui järgime Jeesust? Ja mida Jeesuse järgimine õigupoolest tähendab – kas ja mis teod sellega kaasnevad? Uuemad tuuled kristlaste seas on pigem armu poole, rõhutades inimese suutmatust piibellikke ideaale välja elada ja meenutades, et me kõik oleme nangunii patused. Kooskõlas on see ka liberaalse ühiskonnapildiga, kus aina vähem sekkutakse teise ellu ja põhimõttesse.

Presidentide jutust ilmnis mõlemat: Jeesuse armule toetumist ja inimesepoolset pingutamist. Tõsi küll, viimane jäi rohkem kõlrama, ent tõdeda tuleb ka, et küsimus oli spetsiifiliselt pühitsuselu kohta. Sestap ei saa tegelikult nendest vastustest järeldada, milline oli presidentide täpsem seisukoht armu ja heade tegude tasakaalus kristluses laiemalt.

4) misjoniliikumine

„[M]e nägemus ja igatsus on see, et iga meie liidu koguduse liige on misjonär,“ sõnas Helari Puu. Seda, et iga kristlane peaks tunnistama usku oma elu- ja töökohas, rõhutasid lisaks Puule ka Tamm ja Meriloo.

Rimmel ja Tamm andsid misjonile laiema tähenduse – see on Jumala tahte väljaelamine. „Jumala missioon on suurem kui meie ise, samuti on see suurem kui meie liit,“ tõdes Meego

¹⁸Patutundmine väljendab isiklikku suutmatust elada vastavalt Jumala standarditele. Eelduseks on usk Jumalasse (vt Rm 3: 20).

Rommel. Misjoniliikumise tunneb ära sellest, et järgitakse armastuse ja jüngerdamise käske, leidis Rommel. Erki Tamme sõnul on misjon taotleda Jumala tahtmise sündimist maa peal.

Ükski president ei nimetatud misjoniliikumise juures evangeelseid teenistusi või eriprojekte, mis inimesi kirikusse tõmbaks. Joosep Tammo ütles lausa, et tal on „vähe usku programmidesse“. Näib, et ennekõike on oluline tunnistada inimestele, kes on igapäevaselt meie ümber. Kristlaste osa on armastada ja jüngerdada.

EEKBL aluseks on neli põhiväärtust. Esiteks piiblikeskus, mille kohaselt on Piibel ainus autoriteetne tekst, millest peaks juhinduma kogudusekorraldus ja -liikmete isiklik elu. Teiseks koosneb liit kogudustest, mis on omaette toimivad tervikud, ja mille siseasjadesse liit ei sekku. Liidus pole selget määratlust, milline peab olema kogudus või selle kooskäimiste vorm. Küll aga peaks kooskäijaid iseloomustama mõisted nagu „uuestisündinud“ ja „suhe Jumalaga“.

Ajast, mil oli väga populaarne nimetada end kristlaseks ja samal ajal vaadata mööda Piibli moraalistandarditest, tekkis vajadus rääkida kolmandast põhiväärtusest – pühitsus. See väljendab meie püüdu peegeldada oma tegudega Jeesust ning muutuda Tema sarnasemaks. Viimaseks põhiväärtuseks on misjon, mis tähendab mitmete presidentide silmis koguduseliikmete kohustust olla misjonär oma töö- ja elukohas. Piibellikult mõttes lähtub see Jeesuse läkitusest evangeliseerida kogu loodut (ja armastada ligimesi).

KOKKUVÕTE

Käesolev töö „EEKBL põhiväärtused ja liidu ühtsus presidentide vaatepunktist“ uuris, kui ühtsena näevad EEKB Liitu inimesed, kes on viimase kolmekümne aasta jooksul liitu ise juhtinud.

Lõputöö põhilise osana valmis 20-minutiline dokumentaalfilm, mis koosnes peajasjalikult videointervjuudest EEKBL presidentidega. Sellest aspektist pole liidu tegevust ega ajalugu varem uuritud. Hinnanguid liidu õpetuslikule ühtsusele ja põhiväärtustele (olla piibli-, kogoduslik, pühituslik ja misjoniliikumine) andsid Ülo Meriloo, Helari Puu, Joosep Tammo, Meego Remmel ja Erki Tamm.

Alates 1994. aastast on EEKB Liidul neli põhiväärtust. Esiteks piiblikesksus. Teiseks austab liit iga kogudust kui iseseisvat tervikut. Kolmas väärtus on pühitus, mis väljendab püüdu sarnaneda Jeesusele. Neljas põhiväärtus on misjon, mis mitme presidendi sõnastuses tähendab ideaalis, et iga koguduseliige on misjonär oma töö- ja elukohas.

Huvitav leid oli tõdemus, et kuigi EEKBL on koguduste liit ja kogoduslikkus on üks põhiväärtus, pole mõistel „kogodus“ liidus selget definitsiooni. Samas näib, et paindlikkus ja valmidus muutuda on liidus väga oluline, sest liitu ennast nimetati igal juhul „liikumiseks“. Teadlikult vastandati seda hierarhia, institutsioonile vm jäigale süsteemile. Sellegipoolest tunnistasid kõik presidendid, et liit on ühtne.

EEKBL põhiväärtused on oluliseks juhiseks visiooni või missiooni loomisel. Need annavad pastoritele ja tööharujuhtidele suuna kätte, nii ei unune midagi olulist ära. Samas pole liidu tasandil tehtud neid meeldejäävaks. Puudub suurtähelühend, visuaalne kontseptsioon jms, mis aitaks väärtusi propageerida.¹⁹ Võimalik, et koguduste lihtliikmed pole neist kuulnudki. Presidendid muidugi teadsid, millest juttu on, aga näis, et kõik ei mõtle aktiivselt nendele.

Presidentidega intervjuusid ette valmistades, arvasin, et nendega on raske ühist aega leida. Rääkimata sellest, et aukartus nendega suheldes oli väga suur. Üllatuslikult olid nad väga vastutulelikud ja koostööaltid. Nad on soojad inimesed, kellega on kerge suhelda. Mõnes teises liikumises on juhid kindlasti distantseeritumad, ent EEKBL presidentide kohta julgen

¹⁹ Võrdluseks sobib Oleviste noortetöö väärtuskontseptsioon ÕPETI. Suurtähelühend sündis väärtuste esitähedest: õpilased, perekond, evangeeliumi jagajad, isiklikus suhtes Jumalaga. Kontseptsiooni toetas ka teemakohane video.

tõesti öelda „vennad“. Tänan neid nende intervjuude eest. Täna tahan ka oma kogudusekaaslast Hele-Maria Taimlat, kellega konsulteerimine aitas mul vormistada lõputöö kirjalikku osa.²⁰

Edaspidi võiks jätkata EEKBL tegevuse ja ajaloo uurimist presidentide aspektist nagu selles uurimuses tegin. Usun, et presidendid ise peegeldavad EEKBL identiteeti. Nemad on ju kogudusejuhtide valitud ja tegelevad kõige otsesemalt liidu suunamisega. Näiteks võiks uurida, mis täpsemalt on presidendi roll EEKB Liidus.

Edasi saaks uurida ka ühtsuse aspekti. Lisaks õpetuslikule ühtsusele võib keskenduda põlvkondade vahelisele, soolisele, koguduste majanduslikule, teenistuste vormi ühtsusele või ühisürituste (nt suvepäevad) tähtsusele. Teisalt väärib põhjalikumat lahtikirjutamist seegi, et EEKBL-i koondatud usuliikumised on erinevad. Küsides, mis teeb kogudusi omanäoliseks, leiab kindlasti palju tahke.

²⁰ Hele-Maria Taimla on uurinud Oleviste koguduse ajalugu EEKBL algusaegadel, ta kirjutas 2013. aastal Vanalinna Hariduskolleegiumi lõputöö „Oratooriumide ettekanded Tallinna Oleviste kirikus 1950. aastatel“.

ALLIKAD JA KASUTATUD KIRJANDUS

Allikad

- Meriloo, Ülo 2016.** Autori videointervjuu Ülo Merilooga Tallinnas (17.05.2016)
- Puu, Helari 2016.** Autori videointervjuu Helari Puuga Tallinnas (19.05.2016)
- Rommel, Meego 2016.** Autori videointervjuu Meego Rommeliga Nuutsakul (21.05.2016)
- Tammo, Joosep 2016a.** Autori videointervjuu Joosep Tammoga Pärnus (18.05.2016)
- Tammo, Joosep 2016b.** Autori vestlus Joosep Tammoga (30.05.2016)
- Tamm, Erki 2016.** Autori videointervjuu Erki Tammega Keilas (17.05.2016)

Kirjandus

- Kõlar, Anu 2012.** *Eks teie tea... Oleviste muusikaelust aastail 1950-2012.* Tallinn: Oleviste kogudus.
- Linder, Üllas; Pilli, Toivo 2009.** Elu kui tunnistus: valitud elulugusid. *Osaduses kasvanud. Kirjutisi Eesti EKB koguduste loost.* Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit. Lk 167–208.
- Pilli, Toivo 2007a.** *Usu värvid ja varjundid. Eesti vabakoguduste identiteedist ja ajaloost.* Tallinn: Allika.
- Pilli, Toivo 2007b.** *Evangelical Christians-Baptists in Estonia: The Shaping of Identity 1945–1991.* Doktori väitekirj. Praha: University of Wales / International Baptist Theological Seminary.
- Plaat, Jaanus 2001.** *Usuliikumised, kirikud ja vabakogudused Lääne- ja Hiiumaal: usuühenduste muutumisprotsessid 18. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi lõpuni.* Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Pilli, Toivo 2009.** Eesti EKB Koguduste Liidu ajaloost ja tänapäevast. *Osaduses kasvanud. Kirjutisi Eesti EKB koguduste loost.* Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit. Lk 9–19.
- Tammo, Joosep 2009.** Pilk tulevikku: otsides liidu tulevikuvisioni. *Osaduses kasvanud. Kirjutisi Eesti EKB koguduste loost.* Tallinn: Eesti EKB Koguduste Liit. Lk 55–64.
- Salo, Vello; Sild, Olaf 1995.** *Lühike Eesti kirikulugu.* Tartu.
- Valk, Tõnis 2003.** *Eesti Evangeeliumim Kristlaste-Baptistide Liidu ja riigivõimu suhted aastatel 1953–1964.* EEKBL Kõrgema Usuteadusliku Seminari diplomitöö.

LISAD

Lisa 1

EEKBL presidentide ametiajad²¹

1. Johannes Lipstok 1945–1959
2. (Nikolai Levindanto 1960-1963)²²
3. Aleksander Sildos 1964–1969/1970²³
4. Robert Võsu 1970–1985
5. Ülo Meriloo 1985–1993
6. Joosep Tammo 1993–1998
7. Helari Puu 1998–2004
8. Joosep Tammo 2004–2008
9. Meego Remmel 2008–2016
10. Erki Tamm 2016–

²¹Nimekiri tugineb Toivo Pilli ja Üllas Linderi kogutud andmetele (Pilli 2007b; Linder, Pilli 2009).

²²Aastal 1960 likvideeriti Eestis (ja Lätis) vanempresbüteri (ehk hilisema presidendi) ametikoht ja Baltimaade liitudele seati üks juht – Nikolai Levindanto (Valk 2003).

²³Siinkohal on allikates erinevad andmed, kas Sildos oli presidendiametis aastani 1969 (Pilli 2007) või 1970 (Linder, Pilli 2009).